

Алена Ким

Алена Кіш

Алена

У. І. Ягоўдзік

Кіш

Мінск «Беларусь» 1990

Я $\frac{4902020000-029}{М 301(03)-90}$ 124-90

ISBN 5-338-00482-8

© Выдавцтва «Беларусь», 1990

Карані дзівоснага вечна жывога дрэва народнай культуры, народнага мастацтва сягаюць у сіваю мінуўшчыну. На нашай зямлі здаўна жылі таленавітыя паэты, дойліды, мастакі. Пра гэта сведчаць надзвычай багаты беларускі фальклор, рэшткі нашай цудам ацалелай у полымі войнаў архітэктуры (нездарма ў мінулыя стагоддзі Беларусь называлі краінай замкаў і палацаў), а таксама творы народнай скульптуры, дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва — і створаныя параўнаўча нядаўна, і тыя, што знаходзяць археолагі ў курганах і на дзядзінцах былых гарадоў. Міналі гістарычныя часы, мяняўся сам уклад жыцця народа, але духоўныя скарбы, створаныя і назапашаныя ім, не знікалі бяследна, не сыходзілі ў нябыт, яны знаходзілі новыя, невядомыя дагэтуль формы выказвання. Менавіта сам час паклікаў да жыцця такую мастацкую форму, як маляваны дыван. Нягледзячы на цяжкія галодныя трыццатыя — саракавыя гады, беларускі вясковы люд імкнуўся да хараства, ён ствараў яго сваімі рукамі. І невыпадкова, што ў народнае мастацтва прыйшла, каб ужо назаўсёды застацца ў ім, Алена Кіш — гэтая добрая чараўніца з язычніцкім светапоглядам, якая бачыла ў прыродзе найперш гармонію, суладдзе, што і выяўляла так ярка ў сваіх непаўторных дыванах.

Творчасць Алены Кіш мае вялікае эстэтычнае і культурна-асветніцкае значэнне, бо ў ёй надзвычай глыбока выявіліся і народнае светаадчуванне, і народнае разуменне прыгожага.

Леанід ШЧАМЯЛЁУ,
народны мастак БССР

У далёкія трыццатыя гады, позняю восенню, калі ўсё рупліва было сабрана з палеткаў, агародаў, садоў, ці зімою, калі працоўны люд мог нарэшце перавесці дух ад спрадвечнага сялянскага клопату, на палявых дарогах і сцежках. Случчыны можна было ўбачыць постаць жанчыны, якая няспешна вандравала ад вёскі да вёскі. У руцэ — лёгкі кіёк з ляшчыны, за плячыма — сціплы клунак. А ў ім няхітрае мастакоўскае начынне, акуратна згорнутае дамаатканнае палатно, акраец хлеба, некалькі печаных бульбін... Вось падарожніца пераступае парог сцішанай хаты, дае дабрыдзень гаспадарам, сумна праводзіць вачыма па цёмных сценах і прапаноўвае намаляваць дыван. Гаспадыня, канечне, не спяшаецца даць згоду — неяк жа жылі дагэтуль і без маляванкі. Але ж мех бульбы — гэта сапраўды не надта вялікая плата... Тады мастачка дастае з клунка сваё палатно, акуратна нацягвае яго на гліняным таку, што заместа падлогі, доўга крэсліць нейкія ўзоры хімічным алоўкам. Здаецца, самы час і за пэндзаль узяцца, ды за вокнамі шэры вечаровы паўзмрок проста на вачах гусцее да цёмначы. Што ні кажыце, а самае важнае лепш за ўсё пачынаць раніцою. Тады і галава ясная, і рука паслухмяная, лёгкая. А пакуль можна пагутарыць з гаспадарамі, павячэраць разам з імі, прысеўшы з краю стала. У хаце, вядома ж, чулі пра гэтую дзівакаватую Алену Кіш, што нават сабаку ці ката не дае пакрыўдзіць. Таму гаворка звычайна атрымліваецца нязмушаная, жывая. І не без кепікаў, бо надта ж няскладнае, недарэчнае жыццё ў госці. Хіба пойдзе, на думку вяскоўцаў, нармальны чалавек так вось цягацца па чужых вёсках, па незнаёмых людзях? З восені да вясны. З году ў год... Не, не скажаш, што яна жабрачка, але маляванне яе падобна на дзіцячую забаўку.

Гаспадарлівы цягавіты чалавек такою гульнёю займацца не стане. Але ж трэба неяк жыць і небаракам, няхай сабе і з чужой ласкі. Там кавалак хлеба паднясуць, тут бульбіну пададуць — перакідаецца як-небудзь да вясны, да маладой крапівы і шчаўя. А нязлосныя кепікі сцяраць можна, каб большай бяды не звалілася. Гады пайшлі гарачыя: калектывізацыя, змаганне з рознымі працоўнымі элементамі...

Назаўтра ў хаце ўвачавідкі святле-ла, быццам прыходзіла свята. Зачароўваў, адбіраў вочы жоўта-зялёна-блакітны дыван, які так і прасіўся на сцяну. І гаспадыня, не таргуючыся, хутчэй выбіра-ла для яго самае віднае месца ў хаце.

А потым прыбягалі суседкі. Дзівіліся, пляскалі ад захаплення рукамі, прасілі намаляваць такі самы дыван. Алена, усміхаючыся, слухала кабетаў, абяцала выканаць іхні заказ, але адразу папярэджвала, што кожны новы дыван будзе трошкі інакшы, чым папярэдні.

Так мастачка заставалася на цэлы тыдзень, а то і на два ў гасціннай сялянскай хаце. Калі ў гаспадароў не было дзе павярнуцца ад гаманлівай дзятвы, яна перабіралася да той жанчыны, у якой малявала новы дыван. Добрая погаласка кацілася з аднаго канца вёскі ў другі, і найбольш цікаўныя прыходзілі зірнуць сваімі вачыма, што ўжо там за ўзорыстыя насценнікі, мо пустыя плёткі.

Забягалі няверкі на хвіліну-другую, а заставаліся надоўга. Балазе Алена нікога не праганяла, калі малявала. Хочацца глядзець — глядзі. Здаралася, гледачоў ці заказчыкаў падмывала штось паправіць на палатне, павучыць майстрыху. Каб ведалі яны, як тая спроба абярнецца, дык не спяшаліся б высоўвацца з павучаннямі. Умела Алена ў нядобраю крыўдную хвіліну змаўчаць,

не азірнуцца на калючы зняважлівы по-
смех за плячыма. І да апошніх сваіх
дзён не навучылася бяздумна пэцкаць
палатно пад нечую дыктоўку. Тут яна
нікому не ўступала, малявала так, як
падказвала сэрца. Сярод нямногіх цу-
дам ацалелых твораў мастачкі вы амаль
не знойдзеце аўтарскіх копій. Кожны яе
дыван, няхай сабе і напісаны на вядомы
сюжэт, істотна і прынцыпова адрозніва-
ецца ад астатніх. Гэты факт яшчэ раз
яскрава і пераканаўча сведчыць, што ў
нялёгкую вандроўку па вёсках і засцен-
ках Случчыны Алену Кіш клікаў перш
за ўсё высокі мастакоўскі дух, а не ра-
месніцкая патрэба зарабіць кавалак
хлеба.

Запомнілася Першая рэспублікан-
ская выстаўка народных маляваных ды-
ваноў, што адбылася ў 1978 годзе ў за-
лах Мінскага Палаца мастацтва. Здава-
лася, здзівіць, а тым больш уразіць на-
шага сучасніка, на якога абрынулася
шалёная лавіна рытмаў і фарбаў канца
XX стагоддзя, — справа нялёгкая, амаль
немагчымая. А тут яму прапаноўваюць
падзвіцца на тое, што зусім нядаўна,
гадоў дваццаць ці трыццаць назад,
можна было сустрэць ледзь не ў кожнай
вясковай хаце, што трохі пазней некато-
рыя «вучоныя дзядзькі» ахрыспілі без-
густоўшчынай, шэрым рамесніцтвам,
таннаю, нічога не вартаю падробкаю
пад мастацтва. Сапраўды, калі працава-
ла выстаўка маляваных дываноў, чарга
не выгіналася вужакаю ўздоўж Палаца
мастацтва, ды можна смела сцвяр-
джаць: большасць з тых, хто трапіў, ня-
хай сабе і выпадкова, на гэта свята,
свята народнага ўяўлення пра характэрна
і прыгажосць, не застаўся раўнадуш-
ным, не пакінуў залы з абыякавым ха-
лодным сэрцам. Помніцца, аснову экс-
пазіцыі складалі традыцыйныя раслін-
на-дэкаратыўныя дываны, якія выкана-
лі Алена Багаткевіч, Леанід Ючковіч,
Марыя Папок, Уладзімір Бабіч і іншыя
цікавыя самабытныя майстры. Пры пэў-
ных агульных стылявых рысах іх дыва-
ноў, характэрных для большасці рэгіё-

наў рэспублікі, прываблівала і зачароў-
вала чыстая, звонкая маляўнічасць
фарбаў, багацце і разнастайнасць кам-
пазіцыйных вырашэнняў, урэшце, без-
дакорная пластычная раслінная арна-
ментыка.

І ўсё ж у гэтым зладжаным, сапраў-
ды таленавітым хоры першым голасам,
бясспрэчна, прагучала творчая спадчы-
на Алены Кіш. Яна вылучалася не толь-
кі і не столькі дзякуючы сюжэтнасці,
высокаму кампазіцыйнаму і калары-
стычнаму майстэрству твораў, а перад
усім самым непаўторным мастакоўскім
бачаннем навакольнага свету, тым ба-
чаннем, што дае падставу гаварыць нам
пра мастачку-сялянку як пра адметную
з'яву беларускай нацыянальнай куль-
туры.

Творы Алены Кіш, нават калі паба-
чыў іх аднойчы, надзвычай ярка і вы-
разна паўстаюць у памяці і праз гады.
Іх нельга забыць, іх немагчыма зблы-
таць з іншымі, няхай сабе і падобнымі
творамі. Глядзіш на дываны, створаныя
гэтай простаю жанчынай, якая прайшла
толькі адну сялянскую навуку, і не пе-
растаеш здзіўляцца сапраўды неўтай-
моўнай яе фантазіі, што лёгка спалуча-
ла ў адзін незвычайны свет блізкія і лю-
быя з маленства рэаліі вясковага жыц-
ця з тым казачным, што існавала толькі
ва ўяўленні, у мроях ці снах. І так па-
дадзена ўсё густоўна, рамантычна-
ўзнёсла і разам з тым без усялякай на-
тугі, што адразу і ўсім сэрцам прымаеш
гэты чароўны свет, уваходзіш у яго і ад-
чуваеш, як радасна, вольна тут дыхаець-
ца, жывецца.

Тое першае, хвалюючае ўражанне ад
твораў Алены Кіш вярнулася да мяне
зноў, калі надарылася шчаслівая магчы-
масць трапіць у майстэрню вядомых ма-
стакоў братаў Уладзіміра і Міхася Ба-
салыгаў. Менавіта намаганнямі перш за
ўсё Уладзіміра была вернута з небыцця і
здзівіла шматлікіх аматараў народнага
мастацтва невялічкая частка творчай
спадчыны таленавітай майстрыхі. Доўга
мы разам як зачараваныя глядзелі на

дываны, распісаныя Аленай Кіш, і я папытаўся ў мастака, калі ён упершыню сутыкнуўся з гэтым несумненным характаром, з гэтым вялікім душэўным багаццем.

«Першую сваю сустрэчу з дыванамі Алены Кіш я не магу пазначыць нейкім канкрэтным часам,— раскажаў мне У. Басалыга.— Гэта было ў далёкія дзіцячыя гады, як толькі я пачаў усведамляць характар і прыгажосць у свеце, у прыродзе.

Адно магу цвёрда сказаць: адбылася тая шчаслівая для мяне сустрэча ў вёсках Слуцкага раёна — Забалаць, Заполле, Васілінкі, Бокшыцы. Сам я жыў у Слуцку, а ў час летніх канікул маці нас выпраўляла да дзеда і бабы. Вядома ж, гасцілі мы і ў сваякоў. Час быў нялёгкі, галодны. Не вярнуўся з вайны бацька. А ў вёсцы мы за лета неяк ажывалі, набіраліся сіл. Тыя часы запомніліся, запалі ў душу вельмі глыбока. І сярод незабыўных дзіцячых уражанняў найбольш запаў у памяць дыван Алены Кіш. Бывае, ён з'яўляецца і ў сне. І тады прыгадваецца ўсё нанова. Вось ты маленькі бегаеш па двары, па вуліцы, за аколіцай. З самага ранку бегаеш. Ззяе сонца. Неба блакітнае-блакітнае. Згаладаўся, кідаешся ў хату па скарыначку хлеба. Адразу за парогам цябе сустракае глыбокая сцішаная цемень. І ў гэтай цемені на сцяне ў хаце дзіўная квецень... Я мог тады прыбгаць у хату дзiesiąткі разоў. І кожны раз у маю ўражлівую дзіцячую душу трапляў насценнік. Яго немагчыма было не ўбачыць. Таму дасюль я помню, што такія дываны віселі над ложкамі, у сенцах, дзе ўлетку стаяў ложак. Яны вельмі ўпрыгожвалі сенцы, хату — як сонейка былі, што свяціла і ўдзень і ўночы. Асабліва цікава было глядзець на іх раніцою, калі прачынаешся. Бабуля ці дзед даўно ўжо тупаюць па гаспадарцы на двары, сонца прабілася праз шыбіну і асвятліла дыван... Здавалася, трапляеш у казку! Тады я, канечне, не разумеў, чаму менавіта намалёваны лвы,

чаму такія дзівосныя птушкі і дрэвы, але кожны раз мяне нешта зачароўвала, будзіла маё ўяўленне. Такое — не забываецца».

«Хацелася б пачуць таксама пра вашы пошукі твораў Алены Кіш, пра пошукі звестак пра жыццёвы лёс самой мастачкі,— распытваў я далей гаспадар майстэрні, ведаючы, што кожны згаданы ім факт вельмі прыдасца пасля ў асэнсаванні намалёванага слускай майстрыхай».

«Мінула шмат гадоў пасля тых першых незабыўных уражанняў ад казачных насценнікаў,— з ахвотаю працягваў апавядаць мне Уладзімір Басалыга, на што, дарэчы, ён вялікі майстар.— Пасля заканчэння мастацкага вучылішча, трохі пазней тэатральна-мастацкага інстытута нейкі час мне давалося працаваць галоўным мастаком упраўлення мастацкай прамысловасці рэспублікі. Менавіта тады і сутыкнуўся я паспраўднаму, што называецца твар у твар, з праблемамі развіцця народнага мастацтва, народных рамёстваў. І не дзіва, што мне зноў прыгадаліся бачныя ў маленстве дзівосныя дываны. Быў пачатак сямідзесятых гадоў. Час аказаўся бязлітасны да твораў слускай майстрыхі, і ўсё ж сёе-тое захавалася. Аднаго разу, калі набліжалася святочная для нашай сям'і дата, родная мая цётка спыталася ў мяне: «А што ж вам падараваць, галубкі?» Я ведаў, што цётка не пашкадуе грошай на падарунак — яна нас вельмі любіла. Аднак, на вялікае здзіўленне ёй, я папрасіў: «Цётхна, можа вам не шкода будзе таго дывана, што вісіць на сцяне ў сенцах...» Цётка неяк схамянулася, паціснула плячыма — яна ніяк не магла паверыць, што і такое можна дарыць. Усе ў хаце адносіліся да насценніка звычайна, маўляў, старызна... Але калі я пачаў настойліва прасіць і тлумачыць ёй, чаму хачу мець гэтакі падарунак, яна зразумела мяне, сціпленка загарнула яго ў прыгожую даматканую посцілку. Так у маёй майстэрні з'явіўся першы дыван, які назы-

ваўся «Рай». І калі я прыгледзеўся да свайго набытку ўжо вачыма дасведчага, спакушанага ў народным мастацтве чалавека, то зразумеў: перада мною вельмі выдатная з’ява беларускага народнага мастацтва. К таму часу я ўжо ведаў, хто такія Анры Русо, Пірасмані, Генераліч, Прымачэнка, Белакур... Я ведаў пра іх мастакоўскі лёс, пра створанае імі характэрнае, якое яны так шчодро падарылі людзям. Іх называюць мастакамі-самавукамі, але іхнімі творамі не перастаюць захапляцца ва ўсіх кутках зямлі. Пазней, калі мне давялося працаваць у камісіі па народнаму мастацтву пры Саюзе мастакоў БССР, міжволі падумалася: будзе вельмі добра, калі за два-тры гады сваёй дзейнасці, не разменьваючыся на дробязі, мы здолеем вярнуць нашаму народу такое слаўнае імя. Гэта апраўдае ўсю нашу работу. Маю задуму падтрымаў Яўген Кулік, які тонка адчувае народнае мастацтва, яго спецыфіку. На пошук новых твораў мастачкі, яе імя і прозвішча я заклікаў усіх сваіх родзічаў, у якіх былі ці захаваліся насценнікі. І тут удача не адвярнулася ад мяне. Асабліва вялікую каштоўную дапамогу я атрымаў ад сваёй роднай цёткі Варвары Палазнік — адметнай ткачыні, чалавека, які за сваё жыццё стварыў шмат адмысловых поцілак, абрусаў, ручнікоў. Яна зберагла дыван «Дзева на водах» і, на вялікае шчасце, запамніла імя і прозвішча мастачкі. Менавіта ад Варвары Палазнік я даведаўся, як працавала Алена Кіш, як называла яна свае маляванкі, колькі і як ёй плацілі за работу. Мінула яшчэ некалькі гадоў, і мне пасля доўгіх настойлівых пошукаў удалося сустрэцца з роднаю сястрою майстрыхі — Нінай Дзядзюшка, якая жыла ў Грозаве. Ад яе я пачуў пра апошнія дні старэйшай сястры, атрымаў фотакартку з пашпарта Алены. І ўсе гэтыя звесткі разам, як скупыя мазкі, далі магчымасць хоць неяк акрэсліць жыццёвы і творчы шлях мастачкі. А пра сапраўдную значнасць створанага ёю сведчаць найперш самі

дываны, якім наканавана доўгае жыццё ў мастацтве».

Час страшэнна імклівы, і з кожным годам усё радзей сустракаюцца на Случчыне людзі, якія помняць мастачку, здольныя хоць што-небудзь расказаць пра яе вандроўкі і маляванне. Таму наш першы абавязак занатаваць усё вядомае на сёння звесткі пра майстрыху, паклапаціцца пра іх праўдзівасць і дакладнасць. Канечне, праўдзівасць і дакладнасць у нашым выпадку вельмі адносныя, бо зусім не падмацаваныя дакументальна, і ўсё ж будзем верыць тым людзям, з якімі давялося гутарыць Уладзіміру Басалыгу. Зараз дакладна вядома, што Алена Кіш нарадзілася ў вёсцы Леніна Слуцкага раёна. Раней вёска называлася Раманава. Год нараджэння — 1896. Так, прынамсі, падае ў сваім артыкульчыку пра мастачку, змешчаным у трэцім томе «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі», У. Басалыга. Праўда, падчас адной з нашых гутарак, запісаных на магнітафон, ён назваў яшчэ адну дату — 1889 год, бо са слоў Ніны Дзядзюшкі, сястры мастачкі, Алена Кіш загінула ў 1949 годзе, калі ёй было шэсцьдзесят гадоў. Высветліць дакладную дату і год нараджэння, на жаль, пакуль не ўдалося, бо Ніна Дзядзюшка не захацела паказаць пашпарт сястры, згадзілася аддаць толькі фотакартку з дакумента, якая ўпершыню была надрукавана ў часопісе «Беларусь» (№ 9, 1986 г.). Пытанне з годам нараджэння, як бачым, застаецца пакуль нявысветленым і чакае свайго даследчыка... Сям’я Кішаў была мнагадзетная. Самы старэйшы — Мітрафан, з дзяўчат — Алена. А ўжо за ёю нарадзілася яшчэ шасцёра дзяўчат. Наймалодшым у сям’і быў Сцяпан, які памёр у маладыя гады. Андрэй Кіш, бацька будучай мастачкі, быў чалавек масцеравіты, за што ні браўся — усё мог зрабіць сваімі рукамі. Напэўна, яго здольнасці перадаліся і дзецям. Вядома, што Мітрафан пазней стаў першым на ўсю акругу цеслем і нават, калі была патрэба, нешта пад-

малёўваў у слуцкай Варварынскай царкве. Любілі маляваць і сёстры. Але самай здольнай сярод іх аказалася Алена. Вучыцца ёй не было часу: дапамагала бацькам па гаспадарцы, гадала разам з імі малодшых дзяцей. І ўсё роўна Алена не пакідала маляваць. З гадамі гэтая душэўная патрэба перарасла ў прызвание, у жыццёвае прызначэнне. Час быў вельмі цяжкі, галодны. Пракарміць такую вялікую сям'ю нялёгка: калгасы адно толькі станавіліся на ногі. Дзесьці ў пачатку трыццатых гадоў, каб падтрымаць сям'ю, Алена рушыла з мастакоўскім начиннем у першую вандроўку па навакольных вёсках. Вядома таксама, што нейкі час яна разам з сёстрамі жыла перад самаю вайною ў Слуцку. Напэўна, яны пераехалі туды, каб неяк пракарміцца пасля смерці бацькоў. Потым пракаціліся гады Вялікай Айчыннай, пасля якіх было не да малявання. Людзі жылі ў зямлянках, трымаліся на адной нішчымнай бульбе. З усіх сясцёр замуж выйшла толькі малодшая Ніна, менавіта да яе і перабраліся адразу пасля вайны астатнія сёстры. Якое тое жыццё ў Грозава было — можна здагадацца... На мясцовых могілках адна каля аднае вырасталі магілы сясцёр Кіш. Пэўна, адчувала сябе лішнім едаком у чужой сям'і і Алена. А дапамагчы нічым не магла. Рэдка хто браў яе маляванне. Трапляліся і такія «разумныя галовы», якія лаялі яе гультайкай, нахлебніцай. Чуйная, трапяткая душа мастачкі, надламанае бясконцымі нягодамі, урэшце не вытрывала: жанчына ўтапілася ў маленькім раўчуку, што працякае непадалёку ад Грозава...

Вось на сёння і ўвесь жыццяпіс сялянкі-мастачкі, ад якога балюча шчыміць на сэрцы. На грозаўскіх могілках вам пакажуць чатыры магілкі сясцёр Кіш. Аленіна — крайняя справа... Пакланіцеся, калі лёс вас закіне сюды.

Расказаць пра дываны Алены Кіш лёгка, радасна і адначасна няпроста. Намалёванае рукою слуцкай майстрыхі не толькі заклікае да роздуму, яно най-

перш абуджае фантазію, вяртае ў забыты свет дзіцячай казкі. А там магчымы любыя дзівосы.

Вось, напрыклад, дываны «У райскім садзе» і «Рай», у якіх мастачка выкарыстоўвае адзін і той жа ўлюбёны сюжэт. Сюжэт адзін, а творы атрымаліся вельмі розныя і аднолькава ўдалыя. Так, калі ў першым з названых дываноў мы бачым казачнае відовішча, дзе па суседству з дабрадушнаю параю магутных ільвоў застыў сярод разлапістых прыгожых дрэў у здзіўленым чаканні нікім не бачаны рахманы трохрогі алень, падобны да жырафы — вось яна, жаданая райская гармонія, — дык на другім палатне гэтая тэма не проста прыкметна пашыраецца і паглыбляецца, а набывае прынцыпова новы змест. У цэнтры кампазіцыі «Рай» — блакітнае возера. На вадзе ў лодцы дзве прыгажуні, а на другім плане за імі ўсё тая ж неразлучная пара львоў, што сімвалізуе вернасць і згоду ў каханні, у сям'і. А на пярэднім плане, акурат насупраць дзяўчат, на левым ад нас беразе яшчэ адзін леў, а на процілеглым — бусел... Так, бусел! Ці трэба казаць, даводзіць, што гэта ўспрымаецца як добры знак на шчаслівае каханне, на светлы чалавечы лёс. Навокал раскашуе прырода, няхай сабе і стылізаваная, але наша, беларуская. І як у ёй усё гарманічна паяднана: бярозы, ільвы, экзатычныя блакітныя птушкі, бусел... Скажыце, хіба можа быць нейкі іншы, больш шчаслівы і прыгожы рай, чым гэты, што з дзяцінства навакол цябе, у якім ты жывеш, радуешся і засмучаешся, ненавідзіш і кахаеш?

Даўно вядома, здзівіць на палатне дадзена шмат каму, а вось уразіць на ўсё жыццё — нямногім. Так, Аленіны насценнікі не здзіўляюць, а ўражваюць, таму пры ўсім сваім багатым уяўленні да трактоўкі вобразнага ладу твораў мастачкі трэба падыходзіць далікатна, з абавязковым улікам традыцый маляваных дываноў, народнага ткацтва. У нашым мастацтвазнаўстве ёсць ужо

спробы асэнсавання творчай спадчыны Алены Кіш, але яны пакуль надта ўжо кволяя. Сапраўды, такія тонкасці, як перспектыва і прапорцыі, заказчыкаў не цікавілі — было б прыгожа! Мабыць, не ведала такіх мудрых слоў і сама мастачка. Тым не менш яна (што асабліва выяўляецца, калі супаставіш некалькі яе палотнаў) гэтыя тонкасці не проста глыбока адчувала і разумела, а, што не менш важна, паслядоўна захоўвала ў гарманічным яднанні са сваёй задумай. Таму на яе палотнах часцей за ўсё пабудовы выступаюць як характэрная непадзельная дэкаратыўная частка кампазіцыі, тады як ільвы, алені, птушкі нясуць перш за ўсё сэнсавую, сімвалічную нагрузку. Менавіта яны — выказнікі аўтарскіх думак, яе душэўных перажыванняў, памкненняў. Гэта добра відаць ва ўсіх без выключэння знойдзеных на сёння дыванах Алены Кіш, а найбольш ярка, на маю думку, выявілася ў насценніку «Ліст да каханага». Сюжэт яго нескладаны, няцяжка пераказаць у некалькіх словах. Самотная дзяўчына праз снагадлівую птушку дасылае свайму каханаму ліст. Што ў ім напісана — лёгка здагадацца. Напэўна, кепскія дзівочыя прадчуванні, што той, каго яна шчыра ўпадабала, забыўся на вернасць, бавіць час з іншымі дзяўчатамі. Ад такой думкі ўражлівае юнае сэрца, што вавёркаю скача ў грудзях, хапае кіпцюрамі птушка рэўнасці і страху і, здаецца, вырывае яго з грудзей!.. Вось, бадай што, і ўвесь сюжэт, як ён прачытаўся асабіста мне. Застаецца толькі падзвіцца дасканала пабудаванай кампазіцыі, кожная частка якой не проста на месцы, а рытмам пісьма, непаўторным яркім каларытам злучана з усімі астатнімі часткамі, добра працуе на агульную задуму твора.

І яшчэ. Глядзіш на дываны «Дзева на водах», упамянуты тут «Ліст да каханага» і міжволі задумваешся: адкуль мастачка чэрпала для сваіх твораў сюжэты, чаму яны ў большасці сваёй падкрэслена казачна-фантастычныя?

Лягчэй за ўсё спаслацца тут на мастакоўскае ўяўленне аўтара. Але ж яно таксама распускаецца не на пустым месцы, мае свае карані... Адно можна сказаць пэўна: мастачка жыла адразу як бы ў двух светках. Першы быў звычайны, шэра-будзённы, з заўсёдным клопам пра заўтрашні дзень з усімі яго бедамі і крыўдамі, з мулкімі лавамі па чужых хатах, дзе таксама радасць гасціла рэдка. І як пратэст супраць такога нецікавага нуднага жыцця — другі свет, які мы бачым на дыванах майстрыхі. Тут гучыць песня суладдзя, харакства, да чаго так імкнецца ўражлівае мастакоўскае сэрца, што жывіць яго, дае крылы да палёту. Сцвярджаючы гэта, я перш за ўсё маю на ўвазе насценнікі «У райскім садзе», «Рай». Асмелюся сказаць, што некаторыя свае сюжэты Алена Кіш брала з самога жыцця. Напрыклад, той жа «Ліст да каханага»... Напэўна ж, былі ў хатах, дзе спынялася мастачка, дзяўчаты на выданні, якія шчыра спавядаліся вачыма ці песняй пра сваё каханне, пра чорную хлапечую здраду. А хто ўмее бачыць і слухаць, той умее тварыць. Пэндзаль пасля такой споведзі сам прасіўся ў руку.

Сярод усіх на сённяшні дзень вядомых твораў Алены Кіш ці не самы адметны і складаны дыван «Дзева на водах». Ні сюжэтна, ні кампазіцыйна ён не падобны да астатніх. Па сутнасці перад намі не адзін, а два дываны, якія цесна ўзаемазвязаны творчай задумай аўтара, дапамагаюць правільна зразумець яе сэнс. Проста на азёрнай вадзе стаіць дзяўчына са шчырым здзіўленнем у вачах. Яна зламала тры чараціны, і тым самым нібы прыадчыніла нам акенца ў сваю чыстую і цнатлівую дзівочую душу. Так, гэтыя тры зламаныя чараціны нібы акенца, але не толькі ў свет прыроды, а хутчэй у непаўторны свет чалавечай душы. А зразумець і спасцігнуць тое, што хацела сказаць мастачка канкрэтна аб гэтай дзяўчыне, нам дапамагае другая частка твора, якую з поўным правам можна назваць

дываном у дыване. Тут пануюць ужо свая перспектыва, свае прапорцы. На азёрнай гладзі адзінокая лодка. У ёй — самотная постаць пажылой жанчыны. Яна ўспрымаецца як матуля, што шукае сваю дачку. А на беразе сосны. Такія магла намаляваць не проста таленавітая рука, а рука, абуджаная народным геніем. Другі дыван з'яўляецца нібы адгадкаю першага, большага па памерах. Яны, хоць і напісаны на адным палатне, з'яднаны агульнай задумай, — усё роўна жывуць перш-наперш па ўласных мастацкіх законах, што дазваляе ім быць раўнапраўнымі, аднолькава важнымі часткамі аднаго складанага твора.

Сама мастачка, з успамінаў Варвары Палазнік, называла дыван «Дзева на водах». І гэта не проста назва дзеля назвы, а сапраўды глыбоканародны погляд на з'яву, занатаваную фарбамі на палатне.

Пра дыван «Дзева на водах» карціць мне выказаць адну мо і не зусім вывераную здагадку. Ведаючы, як трагічна склалася ў далейшым жыццёвая дарога мастачкі, міжволі думаеш, што яна быццам наперад прадказала свой лёс...

Ці не самую яе шукае «на водах» бедная старэнькая матуля?..

Дываны Алены Кіш — з'ява унікальная не толькі для Беларусі. Што гэта сапраўды так, сведчыць цікавая нататка Э. Пугачовай «У сусветнай энцыклапедыі народнага мастацтва», змешчаная 13 верасня 1985 года ў штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва». Вось што паведамляе мастацтвазнаўца: «Непрафесійная выяўленчая творчасць — з'ява надзвычай цікавая і складаная. Яна звязана і з фальклорнымі абрадамі, і з засваеннем навыкаў прафесійнай акадэмічнай школы, і са свабодным спалучэннем першага і другога ў нечаканых мастацкіх формах. Ва ўсім гэтым спрабуюць разабрацца аўтары важкай працы — «Сусветнай энцыклапедыі народнага мастацтва», якая выдадзена ў Югаславіі. Кніга прысвечана 100-год-

дзю творчай дзейнасці французскага мастака-самавука Анры Русо. У энцыклапедыі прадстаўлена 800 імёнаў мастакоў з 50 краін свету. Тут прадстаўнікі ўсіх кантынентаў: Афрыкі, Азіі, Еўропы, Аўстраліі і Амерыкі... Ад Беларусі ў энцыклапедыі прадстаўлена мастачка-сялянка Алена Кіш... Рэдкалегію творы мастачкі прывабілі дэкаратыўнасцю роспісаў, у якіх спалучаліся рысы сялянскай творчасці і гарадскога фальклору. Чысціня мастацкага ўспрымання свету дазволіла Алене Кіш адметнаю моваю сказаць пра маральныя асновы народнага жыцця — дабро і зло, подзвіг і ахвяраванне, каханне і мацярынства. Цудоўная якасць выдання (на англійскай, французскай і сербахарвацкай мовах) надае энцыклапедыі значнасць і як твора кніжнага мастацтва».

Праўда, калі сказанае пра адметнасць і непаўторнасць дэкаратыўных роспісаў Алены Кіш не выклікае сумнення, то сцвярджанне, што ў ёй нібыта «спалучыліся рысы сялянскай творчасці і гарадскога фальклору», на маю думку, не зусім дакладнае. Адразу ўзнікае пытанне пра «гарадскі фальклор». Што разумець пад спалучэннем гэтых двух слоў? Дасюль у беларускай фалькларыстыцы чамусьці неахвотна карысталіся такім тэрмінам. І не выпадкова. Як вядома, носьбітам і актыўным захавальнікам духоўных каштоўнасцей на Беларусі заўсёды быў вясковы люд, якога да нядаўняга часу было намнога больш, чым гараджан. І справа нават, вядома, не ў колькасці, а ў тым, што беларускае слова, беларускае народнае мастацтва, пачуае і ўбачанае сёння далёка ў свеце, былі выратаваны ад небыцця гаючымі, жывучымі сокамі надзвычай багатага і таленавітага беларускага фальклору, што стагоддзямі ствараўся пад вясковымі стрэхамі, а не ў гарадскіх камяніцах, жыхары якіх былі амаль пагалоўна адлучаны ад вытокаў народнага слова і мастацтва. Менавіта ў родным слове трэба шукаць карані мастакоўскага святаўспрымання Алены Кіш, якая, як

сведчыць Варвара Палазнік, любіла спяваць народныя песні.

Чакайце, тады, можа, аўтар допісу ў штотыднёвік мела на ўвазе гарадскі выяўленчы фальклор, пра які ў апошні час загаварылі ва ўсесаюзных мастацтвазнаўчых выданнях? Пытанне вартае таго, каб у ім як след разабрацца.

Скажам адразу: матэрыял на гэтую тэму і нашымі, і рускімі мастацтвазнаўцамі, можна сказаць, не збіраўся, і ён, па сутнасці, да нядаўняга часу не вывучаўся. І ўсё-такі пры жаданні сёе-тое можна адшукаць. У першую чаргу я тут назаву цікавы артыкул Г. Астроўскага «Пра гарадскі выяўленчы фальклор», надрукаваны ў зборніку «Советское искусствознание '74», выдадзеным у 1975 годзе ў Маскве. Г. Астроўскі, у прыватнасці, сцвярджае, што «генетычна гарадскі фальклор з'яднаны з сялянскім мастацтвам, з яго сацыяльна-бытавою і эстэтычнаю сістэмаю. Разам з тым гарадскі фальклор не такі традыцыйны, як сялянскае мастацтва, творчая асоба і характар тут раскрываюцца паўней, цікавей. Прысутнічае кантакт з прафесійным мастацтвам, адчуваецца разуменне «стыляў». Адсюль у гарадскім выяўленчым фальклоры ўзнікаюць спробы стварыць тэматычную карціну, пейзаж, партрэт, нацюрморт...» *

Магчыма, і ў нашых беларускіх гарадах і мястэчках былі аматары такога жывапісу, але каб ён набыў сапраўды шырокае развіццё, аформіўся ў пэўную мастацкую з'яву — пра такое казаць рызыкаўна. Таму сцвярджаць пра яго ўплыў на сялянскае мастацтва не прыходзіцца. Як, дарэчы, і пра кантакты з прафесійным мастацтвам.

Адкуль жа, якім чынам з'явіліся апанутыя па-гарадскому паненкі на дыванах, гарадскія камяніцы? Сястра мастачкі Ніна Дзядзюшка ўспамінала, што калісьці даўно, у дзяцінстве, часам

да іх у вёску прыязджаў нейкі заможны родзіч, які жыў, здаецца, у Адэсе, і прывозіў дзяўчаткам крамныя сукенкі. Тыя сукеначкі, як сімвал нейкага прыгожага светлага жыцця, мусіць, назаўсёды ўвайшлі ў душу мастачкі. Трэба таксама памятаць, што традыцыйныя фальклорныя матывы Алена Кіш пераасэнсоўвала з вышыні чалавека XX стагоддзя, калі пачалася актыўная міграцыя вясковага насельніцтва ў горад, дзе, здавалася, живеца намнога шчаслівей, лягчэй. А як жа растлумачыць тады ледзь не абавязковую прысутнасць на дыванах мастачкі зусім не страшных ільвоў, нікім не бачаных аленяў, дзівосных птушак, экзатычных дрэў? Няўжо гэта адна неўтаймаваная фантазія аўтара? Тут трэба глядзець глыбей. На маю думку, у асэнсаванні твораў Алены Кіш вельмі дапаможа нам цытата з выдатнай кнігі Э. Кузняцова «Пірасмані»: «Яго (Пірасмані.— У. Я.) мастацтва жывяць не спелыя фальклорныя формы, адшліфаваныя стагоддзямі ўстойлівага сялянскага быцця, ён засвоіў і па-свойму пераўвасобіў не непакісна жыццесцвярджалыя тон, не радасны дэкаратывізм, не моц і цэласнасць псіхалогіі чалавека, які трывала звязаны з зямлёю,— не тыя пачуцці, з якімі правільна, хоць некалькі прасталінейна ў нас асацыіруюцца ўяўленні пра народнае мастацтва, а тое, у чым мела неабходнасць яго мастацтва: фантастычнасць, загадканасць, таямнічасць — якасці, што тояцца ў падтэксце народнага мастацтва і атавістычна захоўваюць сувязь са старажытнымі паганскімі вераваннямі родавага ладу, міфалагічнымі ўяўленнямі пра свет як пра ўсеагульнае загадкавае жыццё, што варушыцца ў кожнай травінцы і ў кожным камені, пра свет, як грандыёзную загадку...» *

Паўтару: сказанае пра Пірасмані да апошняга слова можна аднесці і да

* *Островский Г. С.* О городском изобразительном фольклоре: К постановке вопроса // *Сов. искусствознание '74.* М., 1975. С. 298—305.

* *Кузнецов Э. Д.* Пиромани. 2-е изд., испр. и доп. Л., 1984. С. 161.

случкай мастачкі, сапраўднае адкрыццё якой — яшчэ наперадзе. І ці не таму так балесна, да дзіцячых слёз, яна, па ўспамінах сучаснікаў, перажывала, калі хто-небудзь бяздумна нішчыў дрэва, біў па галаве «братоў нашых меншых» — жывёлін, птушак?..

Гляджу на дываны, створаныя Аленай, і яшчэ і яшчэ раз думаю: колькі душэўнага святла трэ было мець у сабе, каб так вось шчодро дарыць харакство, колькі сілы і мужнасці трэ было мець, каб не збіцца на шэрае рамесніцтва, халодныя самапаўторы. У творчасці мастачкі бліскуча з'ядналіся ў адно непарыўнае цэлае дыван «сюжэтны» і традыцыйны раслінна-дэкаратыўны дыван. Цэнтральная «сюжэтная» частка на сценніка быццам знаходзіцца ў раскошнай раме — гірляндзе з кветак, сцяблін і лісточкаў. Здавалася б, гэтая традыцыйная схема павінна стрымліваць фантазію аўтара, але кожная яе гірлянда адметная, непадобная да астатніх. І так усё згарманізавана, бездакорна ў каляровай і пластычнай адносінах, што нельга не захапіцца. Як і ў кожнай сапраўды значнай з'яве мастацтва, у дыванах случкай мастачкі ёсць загадка, якія адмаўляюць усялякую адназначнасць і катэгарычнасць. Напрыклад, што азначае на большасці дываноў вялікая поўня, якая адразу кідаецца ў вочы? Канечне, яна не выпадковая... Тады, можа, сэнс яе трэба шукаць ва ўспамінах знаёмцаў мастачкі, якія прыводзяць у сваім артыкуле «Беларускія маляваныя дываны», надрукаваным у 1979 годзе на старонках часопіса «Малодосць», Яўген Кулік і Уладзімір Басалыга:

«— Алена, намалюй мне дыван, такі ж, як у Ганны,— просіць, бывае, кабета мастачку.

— Не, я лепш за ноч надумаюся і намалюю такі, якога ні ў кога няма,— адказвала Алена».

Пасля такіх слоў адразу хочацца назваць дываны дзівоснымі снамі мастачкі.

Дарэчы, хутчэй па звычцы, чым па сутнасці яе творчасці, мы называем Алену Кіш народнай майстрыхай. Гэта, на маю думку, не зусім дакладна. Сапраўды, у яе творах назіраецца блізкасць да традыцый мясцовай народнай размалёўкі, што найбольш поўна выяўляецца ў акаймоўцы дываноў — багатай расліннай гірляндзе. Аднак не гэта вызначае агульны характар творчасці. Надта ж ярка ў кожным з насценнікаў прысутнічае асоба самога аўтара. Трэба заўважыць, паняцце «народны майстар» далёка не простае, як на першы погляд здаецца. Тут, як кажуць, што галава — то розум. І ўсё ж мне хацелася б абaperціся на Марыю Някрасаву, якая ў грунтоўным артыкуле «Да пытання пра паняцце «народны майстар», змешчаным у кнізе «Народныя майстры: традыцыі, школы», даводзіць: «Усё суб'ектыўнае, адзінкавае чужое яго (народнага майстра.— У. Я.) творчасці. Прыналежнасць да агульнага народнага ўспрымання свету вызначае яго месца ў культуры *». Зусім адваротнае мы бачым на дыванах «Дзева на водах» і «Ліст да каханага», дый у астатніх творах Алены Кіш. Тут пануе, як ужо не раз гаварылася, неўтаймаваная аўтарская фантазія, тут створана, па сутнасці, свая ўласная вобразная сістэма. Сам матэрыял дае нам гаварыць пра Алену Кіш як пра выдатную беларускую самадзейную мастачку.

У заключэнне хочацца прывесці ўражанне ад твораў случкай мастачкі Алены Марачкіна — уладальніка цікавай калекцыі маляваных дываноў. Між іншым, у творчасці самога жывапісца гэты від мастацтва займае важнае месца.

«Мастакоўскі густ мастака-самавука заўсёды арыентаваўся на развіты густ народа,— сказаў Марачкін.— Творчасць Алены Кіш — яркае сведчанне

* Некрасова М. А. К вопросу о понятии «народный мастер». О природе его творчества // Народ. мастера: Традиции, школы. Вып. 1. М, 1985. С. 8—26.

таму. Фантастычныя па сюжэту, тонка згарманізаваныя па колеру яе дываны адпавядалі высокаму густу народа. Безумоўна, у шэрагу выдатных твораў гэтага мастацтва сустракаліся і слабыя, недасканалыя. І гэта зусім натуральна. Не заўсёды той, хто выносіў на кірмаш свой маляваны насценнік, меў мастакоўскія здольнасці. Алена Кіш, яе творчасць — адна з вышынь мастацтва маляваных дываноў. Магу засведчыць: аналагаў яе творчасці мы не сустракаем ні на тэрыторыі Беларусі, ні за яе межамі. Яе сюжэты арыгінальныя і непаўторныя ў сваім вобразным вырашэнні. Я бачу ў дыванах слуцкай мастачкі не толькі кампазіцыйную смеласць, насычанасць колеру, незвычайную дэкаратыўнасць, але і багатую фантазію, што, як мне думаецца, грунтавалася на народным меласе».

«А ці могуць прафесійныя майстры пэндзля ўзяць для сябе нешта цікавае і патрэбнае з творчага вопыту Алены Кіш?» — пытаюся ў мастака.

«Безумоўна! Думаю, што многія з нас яшчэ не раз будуць звяртацца да насценнікаў мастачкі, да іх вобразнага і колеравага ладу. І нават ужо цяпер мы бачым уплыў яе творчасці на прафесійнае мастацтва, асабліва ў афармленні дзіцячай кніжкі. Уплыў гэты плённы і перспектыўны».

Маляванкі, створаныя Аленай Кіш, аж да сённяшняга дня захоўваюцца ў вясковых хатах. І не толькі на Случчыне. Пра гэта сведчыць, напрыклад, цудоўны дыван, выяўлены ў апошнія гады ў Клецкім раёне старшым навуковым супрацоўнікам Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтру народнай творчасці і культурна-асветніцкай работы М. П. Жабінскай. Хочацца верыць, што гэта не апошні твор, вернуты з небыцця. Усіх нас, хто па-сапраўднаму любіць і шануе народнае мастацтва, наперадзе чакаюць настойлівыя і карпатлівыя пошукі спадчыны Алены Кіш, якая належыць да лепшых узораў творчага самавыяўлення беларускага народа.

ВЫКАРЫСТАНАЯ ЛІТАРАТУРА

Басалыга У. Кіш Алена Андрэеўна // Энцыкл. літ. і мастацтва Беларусі. Т. 3. С. 64.

Кулік Я., Басалыга У. Беларускія маляваныя дываны // Маладосць. 1979. № 3. С. 159—163.

Пугачова Э. У сусветнай энцыклапедыі // ЛіМ. 1985. 13 верас. С. 7.

Сахута Я. Фарбы роднай зямлі: Кніга для вучняў. Мн., 1985. С. 117—122.

Сахута Е. Народное искусство и художественные промыслы Белоруссии. Мн., 1982. С. 70—74.

Ягоўдзік У. Дзівосны свет Алены Кіш // Беларусь. 1986. № 9. С. 19—20.

Ягоўдзік У. Дзівосны свет Алены Кіш // Сучаснік/88: Нарысы. Публіцыстыка. Мн., 1988. С. 223—241.

РЭПРАДУКЦЫИ

РЕПРОДУКЦИИ
REPRODUCTIONS

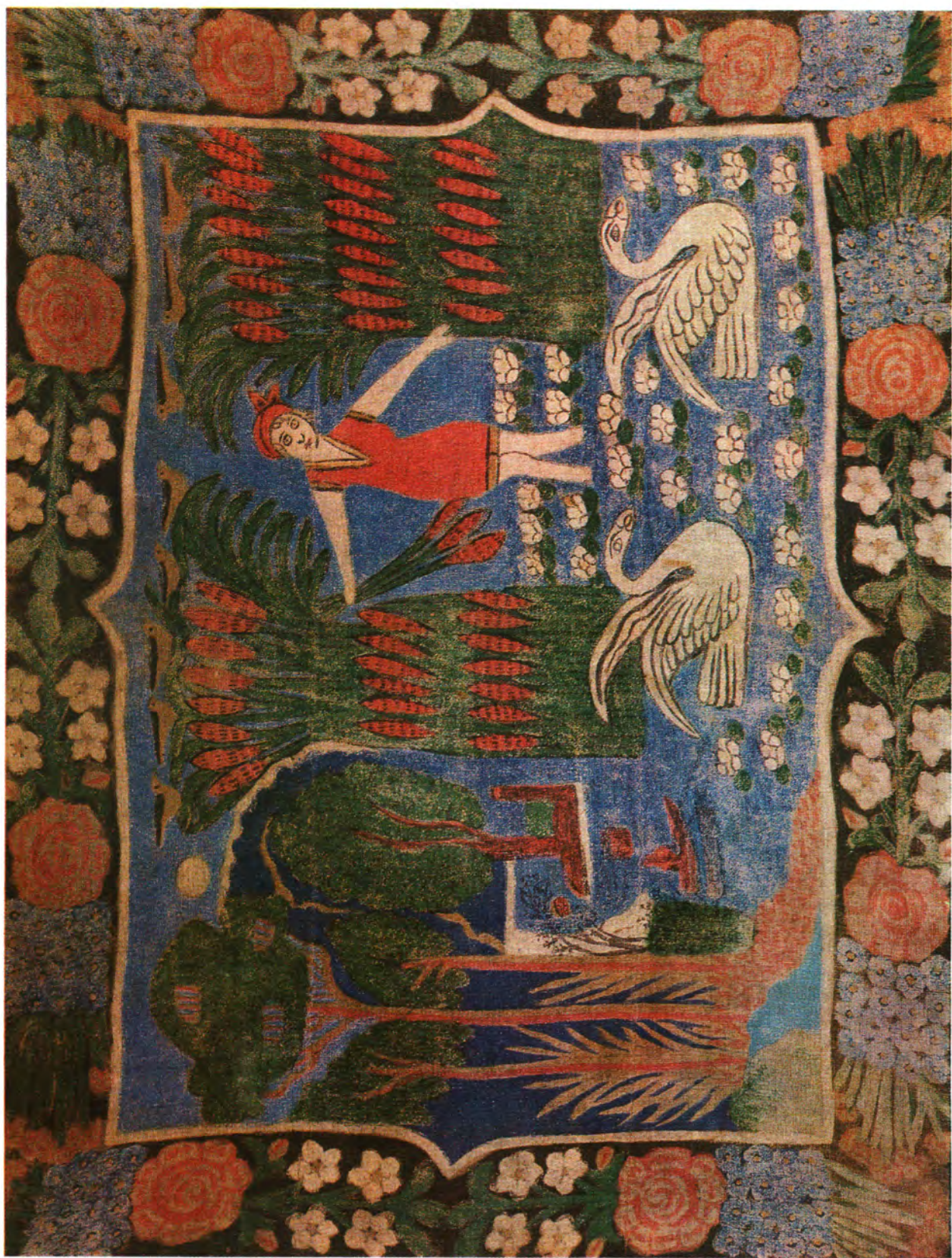
Рай. 1930—1940-я гг.

Ліст да каханага. 1930—1940-я гг.

Ліст да каханага. 1930—1940-я гг.

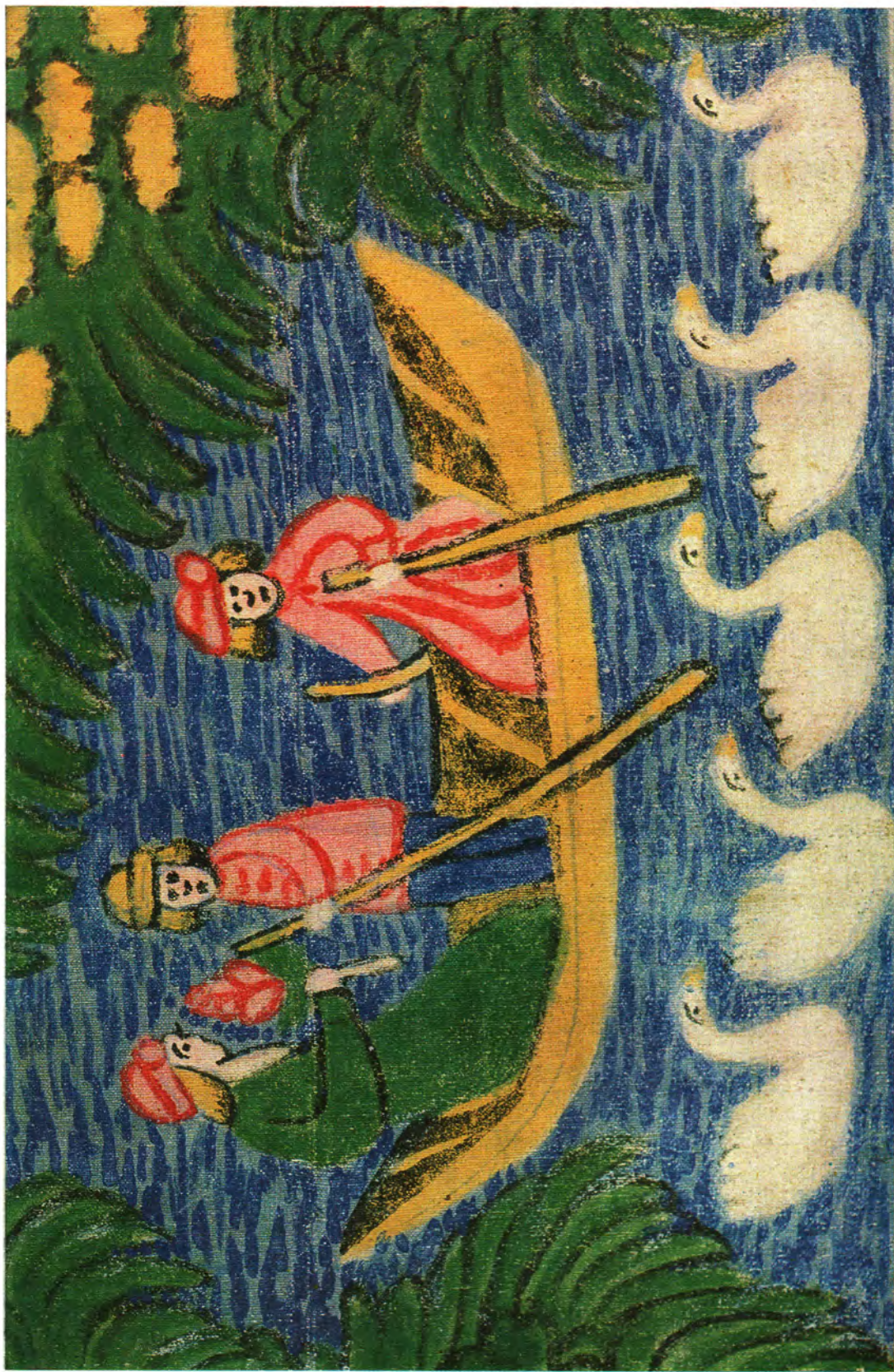
Дзєва на водах. 1930—1940-я гг.

Ліст да каханага. 1930—1940-я гг.

Ліст да каханага. Фрагмент.

Ліст да каханага. Фрагмент.

Дзева на водах. 1930—1940-я гг.

Дзева на водах. Фрагмент.

У райскім садзе. 1930—1940-я гг.

У райскім садзе. Фрагмент.

Дзева на водах. 1930—1940-я гг.
Рэстаўравана У. С. Басалыгам.

У райкім садзе. 1930—1940-я гг.
Рэстаўрыравана У. С. Басалыгам.

У райскім садзе. 1930—1940-я гг.

У райскім садзе. Фрагмент.

Рай. 1930—1940-я гг.
Рестаўрыравана У. С. Басальгам.

Рай. Фрагмент.
Рестаўравана У. С. Басалыгам.

У райкім садзе. 1930—1940-я гг.
Рэстаўрыравана У. С. Басалыгам.

Лист да каханага. 1930—1940-я гг.
Рестаўрыравана У. С. Басалыгам.

Рай. 1930—1940-я гг.

Рай. Фрагмент.

На вокладцы:
У райскім садзе. Фрагмент.

Ягвднк Владимир Іванович

Елена Киш

Альбом

Мінск, издательство «Беларусь»
На беларуском, русском, англійскім языках

Ягоўдзік Уладзімір Іванавіч

Алена Кіш

Альбом

Фота *Л. Э. Лініцкага*
Загладчык рэдакцыі *Г. М. Галубовіч*
Рэдактар *А. П. Міронава*
Рэдактар замежнага тэксту *Г. П. Кажушкі*
Мастак і мастацкі рэдактар *Г. І. Мацур*
Тэхнічны рэдактар *І. П. Касцецкая*
Карэктар *Л. І. Кароткіх*

ІБ № 4034

Зладзена ў набор 20.06.89. Падад. да друку 01.11.89. АТ 00592
Фармат 84×108^{1/16}. Папера мелавая. Гарнітура літаратурная.
Высокі друк. Ум. друк. арк. 4,2. Ум. фарб.-адб. 22,26. Ул.-выд.
арк. 3,8. Тыраж 1000 экз. Зак. 2675. Цана 1 р.

Ордэна Дружбы народаў выдавецтва «Беларусь» Дзяржаўна-
га камітэта Беларускай ССР па друку, 220600, Мінск, іраспект
Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат
МВПА імя Я. Коласа, 220600, Мінск, Чырвоная, 23.

Елена Киш Yelena Kish

Творчество белорусской художницы-самоучки Елены Андреевны Киш (1889 (?) — 1949) по своей художественной значимости, бесспорно, стоит в одном ряду с творчеством таких всемирно известных мастеров-примитивистов, как француз А. Руссо, грузина Н. Пиросманишвили, хорвата И. Генералича, американки А. М. Робертсон, литовки М. Бичюнене. Искусство Е. Киш не имеет аналогов ни в Белоруссии, ни за ее пределами; сюжеты, созданные художницей, необычайно оригинальны и неповторимы в своем образном решении. Расписные ковры, исполненные Е. Киш в 1930—1949 гг., восхищают композиционной смелостью, яркой декоративностью, богатством фантазии их автора, которая шла от белорусского фольклора, народного мелоса.

Творчество Елены Киш имеет большое эстетическое значение, потому что она в своих произведениях глубоко выразила и народное мироощущение, и народное понимание красоты.

The creative work of the Byelorussian self-taught painter Yelena Andreyevna Kish (1889 (?)— 1949) according to its artistic value indisputably ranks with the creative work of such world-wide known masters-primitivists as the Frenchman H. Rousseau, the Georgian N. Pirosmanishvili, the Croat I. Generalich, the American A. M. Robertson, the Lithuanian M. Bichunene. The art of Ye. Kish has no analogues either in Byelorussia or beyond its borders. The subjects created by the artist are unusually original and inimitable in their image-bearing expression. The painted carpets, worked out by Ye. Kish in the 1930—1949 make one admire the rich fantasy of the author which stems out of the Byelorussian folklore, national melos.

The creative work of Yelena Kish has a great aesthetic value because the painter has managed to express deeply the people's disposition and comprehension of beauty.